

Безлатня Л.О.

Регіональні дослідження культурних ландшафтів

З 90-х років ХХ ст. дослідженням культурних ландшафтів географи і ландшафтознавці України приділяють достатньо уваги [1, 2, 5, 6]. Однак, аналітичний огляд літератури стосовно культурних ландшафтів, дає можливість зробити висновок, що розглядаються переважно загальні питання: поняття «культурний ландшафт», його основні ознаки, класифікація культурних ландшафтів, частково їх структура, оптимізація та збереження [1, 5, 6]. Регіональним особливостям дослідження культурних ландшафтів присвячено значно менше публікацій, хоча зацікавленість науковців до цієї проблематики зростає.

Культурний ландшафт – це перш за все антропогенний ландшафт. У його формуванні беруть участь три складових: натуральні геокомпоненти і ландшафтні комплекси (основа культурного ландшафту), антропогенні компоненти і ландшафтні комплекси (його «культурний образ») та управління (люди, техніка, інформація), що здійснює догляд за функціонуванням наявного культурного ландшафту.

На функціонування культурних ландшафтів впливають як зональні, так і азональні чинники. Зональні зумовлені натуральними (переважають) особливостями природи і ландшафтів регіону розташування й функціонування культурних ландшафтів, азональні – натуральними й антропогенними (переважають). Зональні й азональні чинники формування культурних ландшафтів часто корегують, а інколи й визначають регіональні особливості природи і ландшафтів. Найчастіше це проявляється там, де такі особливості специфічні: каньйони Середнього Придністер'я, Подільські товтри, Канівські гори. До таких відносяться й міжзональні геоекотони України – головний ландшафтний рубіж [2] та «лісостеп-степ» [4].

Польові дослідження культурних ландшафтів окремих регіонів дозволяють чітко виділити кілька етапів їх пізнання:

– відновлення натуральної основи наявного або майбутнього культурного ландшафту, що завершується обов'язковим складанням карти відновлених натуральних ландшафтних комплексів. У процесі подальшого аналізу цієї карти,

особлива увага звертається на специфічні, нехарактерні для загального фону, або унікальні властивості ландшафтних комплексів, що стимулювали у подальшому створення культурного ландшафту;

– пізнання історії господарського освоєння як регіону загалом, де функціонує культурний ландшафт, так і території самого культурного ландшафту. Це можливо через виявлення часових зрізів найбільш інтенсивного освоєння досліджуваної території, що необхідно зафіксувати в історико-генетичному (ретроспективному) ряді карт. Таких карт може бути кілька (чим більше тим краще). Основою для карт історико-генетичного ряду території досліджуваного культурного ландшафту є карта натуральних ландшафтних комплексів попереднього етапу;

– часто сучасна структура культурного ландшафту, його «образ» (зокрема садово-паркових комплексів) зумовлена не лише особливостями господарського освоєння, але й історичними подіями, традиціями й звичаями, що були характерними лише для того регіону, або території, де сформувався культурний ландшафт. У цьому випадку знання історії та етнічних особливостей населення регіону є не менш важливим, ніж дослідження його природи. У багатьох випадках від врахування цих чинників залежить тривалість функціонування і стан культурного ландшафту;

– у зв'язку з тим, що окремі типи культурних ландшафтів здебільшого формуються в своєрідних природних і соціальних умовах, а також вписуються в уже наявну та збалансовану структуру прилеглих до них ландшафтів, обов'язковим є вивчення питання адаптації культурного ландшафту до довкілля. При несумісності, на підтримання функціонування культурного ландшафту затрати суттєво зростають;

– прогнозування подальшого розвитку культурного ландшафту є обов'язковою умовою його дослідження, а також основою фінансування у майбутньому. Це завершальний етап процесу пізнання культурних ландшафтів і має бути відображений на прогнозній карті. Необов'язково, що культурний ландшафт у майбутньому залишиться таким; він може перейти в іншу категорію антропогенних ландшафтів, зокрема й перетворитись в акультурний.

Отже, пізнання культурних ландшафтів процес складний і направлений на його тривале функціонування у якості культурного. Цей процес вимагає детальних досліджень регіональних особливостей природи, історії, традицій і звичаїв людей, що формують і використовують потенціал культурного ландшафту.

1. Воловик В.М. Етнокультурні ландшафти містечок Поділля: монографія / В.М. Воловик. – Вінниця: ВНТУ, 2011. – 270 с.
2. Денисик Г.І. Лісостепові Полісся / Г.І.Денисик, О.П.Чиж. – Вінниця: ПП «Видавництво «Теза», 2007. – 210 с.
3. Денисик Г.І. Культурний ландшафт: загальні ознаки / Г.І. Денисик // Культурний ландшафт: теорія і практика. – Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2010. – с. 3-4.
4. Денисик Г.І. Міжзональний геоекотон «лісостеп – степ» Правобережної України / Г.І. Денисик, О.І.Ситник. – Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2012. – 217 с.
5. Культурний ландшафт: теорія і практика. Збірник наукових праць » [За ред. Г.І. Денисика]. – Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2010. – 204 с.
6. Мильков Ф.Н. Человек и ландшафты / Ф.Н. Мильков. – Москва: Мысль, 1973. – 222 с.